

Glatz Ferenc: A jubileumi krónikák írásáról

„A 25. évforduló több községet, intézményt, krónikást, krónikairó közösséget serkentett arra, hogy helysége, intézménye 25 éves krónikáját megírja. Most a 30. évforduló előtt reméljük, hogy a krónikások lelkesedése nem lanyhult. Részben folytatják és megírják az 5 esztendő helyi történetét, mások pedig hozzákezdenek és az évfordulóig megírják a 30 esztendő helyi krónikáját.”

(Honismereti Híradó 1973. 3—4. sz., 14. lap)

A hazánk felszabadulásának megünneplése jegyében készült vagy készülő helytörténeti munkák, jubileumi krónikák társadalmi-politikai jelentősége, azt hiszem, itt nem szorul méltatásra. Hogy a honismereti mozgalom munkásai társadalmunk szélesebb rétegei, olvasó, kultúra iránt érdeklődő dolgozó munkásemberek, hivatásukat és kultúránkat szerető értelmiségiek mennyire megértették ezt, mutatja a 25. évforduló alkalmával a Hazafias Népfront Országos Tanácsa és az Országos Népművelési Tanács által meghirdetett Országos Felszabadulási Pályázat szép sikere: a beérkezett hatalmas mennyiségű, forrásértékű helytörténeti pályamű.¹ Úgy érzem azonban, hogy a Honismereti Híradó szerkesztőségének megalapozott az a kívánsága, hogy a „jubileumi krónikák” írói kapjanak néhány, rövidebbre fogott útbaigazító vagy a figyelemfelhívást szolgáló szempontot, mielőtt munkájukhoz kezdenének, illetőleg munkájukat folytatnák. Ezt kívánná megkísérelni az itt következő néhány sor, melyet szerzőjük a 25. éves évforduló pályamunkáinak átolvasása, egy részük kötetbe szerkesztése során szerzett benyomások alapján készített.

1. A feldolgozás módja

Abból kell kiindulnunk, hogy a jubileumi krónikák íróinak legnagyobb része nem gyakorlott történész vagy íróember, így hát összegyűjtött anyagának feldolgozása — mely az írói-kutatói munka legnehezebb része — nem kis gondot adhat számára. Ezt bizonyítja, hogy gyakran kerültek kezünkbe dolgozatok, ahol érezni lehetett: a kitűnő gondolati és tényanyag nem érvényesülhetett eléggé, mivel a szerző láthatóan nem találta meg a megfelelő hangot, a tényanyag jellegéhez leginkább illő formát. A legáltalánosabb hiányosság e téren az volt, hogy a gyakran bizonygyenge, színvonalukat tekintve másodvonalbéli propagandista-brossurák kiragadott tézis-fogalmazványai közé erőszakolták be a legérdekesebb politikai-társadalmi témákat is. Ez egyrészt azzal járt, hogy nagyon is leszűkítette a felhasználható és közreadható tényanyag körét, hiszen a mindennapi élet eseményei a legritkábban szoríthatók sémák közé, másrészt

¹ Vö. Helytörténeti tanulmányok és krónikák a felszabadult Magyarország történetéből. Bp. 1971. 306 lap.

éppen a felszabadulás utáni helyi sajtóosságok maradnak ennek révén háttérben. — Azok a pályázók jártak el — és most, a 30. évforduló alkalmává járnak majd el — helyesen, akik a gazdagon feltárt forrásanyagot (legyen az akár irattári-anyag, akár visszaemlékezés vagy sajtóközlemény stb.) még a feldolgozás kerekességének rovására is bőven idézik, s nem megállapításokat, általánosságokat közölnek, hanem egy-egy gondolat köré csoportosítják a helyi adatokat. Ez megkönnyíti a feldolgozás munkáját és ugyanakkor a helyi anyaggyűjtést, melyet a pályázatok legértékesebb részének tartunk széles kör részére teszi hozzáférhetővé!

E krónikáknak ugyanis nemcsak az adja meg a fontosságát, hogy társadalmunkban a dolgozó nép pátriájához kötődését elősegítik, s e kötődést újabb és újabb motívumokkal színesítik, hanem az is, hogy felszabadulás utáni történelmünk feltárásához segítséget nyújtanak. Ma már tudományos közvéleményünkben is elfogadott álláspont, hogy az új és legújabbkori történelemnek számtalan területe létezik, mely csakis úgy hozható a történészhez, a kutatóhoz közelebb, válhat számára érthetővé, ha ismeri e történeti folyamatok legapróbb és tájanként, vidékenként is különböző sajtóosságait, s ugyanakkor látja, azoknak szemével, azoknak szemszögéből is ezen eseményeket, akik azokat átélték, azok tevékeny alakítói voltak. E hatalmas méretű történeti ténymegőrzés és tényfeltárás munkájához is szinte felbecsülhetetlen értékű — mert később már pótolhatatlan — hozzájárulás lehet pályázatunk. Az elmondottak után, azt hiszem, világos, hogy ez a szempont is azt követelné meg krónikáiróinktól, amit már korábban is említettünk: törekedjenek minél nagyobb adatgazdagságra, tényfeltárára. (Csak zárójelben jegyezném meg: igen sajnálatos, hogy a korábbi pályázók közül senki sem „merészkedett” forrásközleménnyel pályázni. Pedig gyakran a helyi levéltárakból, vagy akár tanácsi adatgyűjtésekből, rögzített visszemlékezésekből összeállított, teljes terjedelemben közölt és csak a történeti helyzetet magyarázó Bevezetés-sel ellátott forrásközlés pótolhatatlan új adatokat hozna történetírásunk konyhájára, s az ilyen típusú munkák valóságsszemléletünket is mélyítenék.)

2. A témaválasztásról

A jubileumi krónikairásban tematikai megszorítás nincs, tehát mindenki a neki tetsző témakörből, az esetleg könnyebben hozzáférhető munkákra építve, az általa jobban ismert területről választhatja dolgozata mondanivalóját. Mégis, a legutóbbi pályázat munkáinak tematikai áttekintése arra hívta fel a figyelmünket, hogy vannak bizonyos, már kialakult „elképzelések” a választandó témákat illetően, s a szerzők minden áron igyekeztek magukat ezekhez tartani. Így például a leggyakoribbak a falutörténetek vagy falukrónikák voltak. Ez önmagában igen dicséretes dolog, s még abban sincs semmi rossz, hogy valaki, aki a faluban helytörténelemmel, krónikáirással foglalkozik, a helység történetét igyekszik feltárni. Igen, csakhogy a gyakorlat azt bizonyítja: a legritkábban sikerül egy teljes falutörténetet összeállítani. Hol a legutóbbi évek gazdasági eseményei kerülnek részletezésre, hol a kulturális fejlődésre talált a szerző szép anyagot, ugyanakkor a falu egészének történetéhez nagyon is hozzátartozó más eseményekről nem ír semmit, vagy csak általánosságokat, mert ahhoz megfelelő anyagot nem talált. Ilyen esetekben ne gondoljuk, hogy a helység életének egy-egy szektoráról adott részletes és valóban alapos áttekintés kisebb érték, mint egy „falutörténet”. Hagyjuk el bátran azokat a részeket, melyekre vonatkozóan nem találtunk megfelelő forrásanyagot,

melyeknek helységünk életében valójában nem volt nagyobb jelentősége. Írjunk viszont bátran és minden kis részletre kiterjedően azokról a tényekről, melyeknek birtokában vagyunk: akár csak egy-egy új település — vagy községrész — kialakulásáról, vagy egyes falurészek elnéptelenedéséről, részleges lakosságcsökkenéséről. Arról, hogy ez az általánosságban ismert társadalmi mozgás milyen változásokat idéz elő a helység életében: hogyan hat ki a gazdálkodásra, a helyi közösség életének egészére.

De a korábbiaknál bátrabban kellene írni az egyéni életutakról is. Mindaz, ami történelemként lezajlott az elmúlt években, érezteti hatását a jelenben is, s amiről mint „történeti folyamatokról” beszélünk, annak nyoma ott van ma is családok, egyének élettörténetében. Mennyi életszerű, hiteles adalékot, meglátást nyerhetnénk egy-egy parasztcsalád sorának történetéből. Különösen az iparosodó vidékeken a hagyományos paraszti életsors szétesése lenne feltétlenül rögzítendő, hiszen ezt az átmenetet, az egy generáción belüli életformaváltozásokat az utolsó pillanatban láthatjuk még közvetlenül, s írhatjuk le. Holnap már csak statisztikák, számadatok rengetegéből bányászhatjuk elő azokat a történeti jelenségeket, melyeket ma még a mindennapi szemlélő és kutató érdeklődő a valóságban láthat s élményszerűen papírra vethet.

És itt egy általános megjegyzést kell tennünk. Noha célkitűzésünk „évfordulós” jellegű, tehát hazánk történetének kiemelkedő eseményéhez kötődik, mégis óvni szeretnénk a feldolgozások készítőit, hogy valami helyileg kiemelkedő eseményhez, vagy eseményekhez igazítsák feltétlenül gondolatmenetüket. Bármilyen tematikai keretet választunk is — üzemi, iskola- vagy TSz-történet, helyi szövetkezet története —, mindenek előtt arra legyen gondunk, hogy írásunkban a *mindennapok történetét* elevenítsük meg. Nemcsak társadalmi-politikai fontossága nagy annak, ha a dolgozó nép mindennapos alkotó tevékenységét megőrökítjük, de legyünk annak is tudatában, hogy az ilyen típusú írások képesek egyáltalán a történeti hétköznapokat feltárni. Egyrészt azért, mert ezek szerzői életközlemből, mindennapi munkájuk során szerzik információikat, a tapasztalatok a tollat fogó ujjaik hegyén vannak, másrészt azért, mert csak ezek a feldolgozások lehetnek a *történések* végbemenetele *hogyanjának* megelevenítői. A társadalom életének ez ugyanis olyan területe, melyről a legritkábban maradnak fenn írott források: milyen egyéni indítékok színezik egy társadalmi mozgalom lefolyását, milyen életszemlélet, műveltségi anyag, milyen, több évtized vagy évszázad óta továbbélő szokásrendszer húzza vissza vagy segíti előre az egyszerű emberek százezreit egy politikai korszak változás-sorozata idején; melyek azok a kötődés-láncolatok, felgyült indulatok, melyek nagyobb méretekben társadalmi feszültséghez, illetve megrázkódtatásokhoz, esetleg robbanásokhoz is vezetnek. Köztörténetileg, politikailag jól ismert határozatok megvalósítása, a társadalom különböző rétegeiben kiváltott visszhangja, vagyis a *történet legmélyebb mozgása* nyilhat így meg, tárulhat fel előttünk.

Mindez a nyitott szemmel járó és társadalmi érdeklődéstől vezetett helyi kutató számára könnyen elérhető közelségben játszódik le. Olyan szférában, melyhez a szociográfus a maga kérdőíveivel, statisztikai lapjaival, s majd a későbbi történész akár a legjobb intuícióval is csak igen nehezen férközhet.

És így sorolhatnánk még természetesen tovább részletezve a feltárássra érdemes és gyakran hiányolt témaköröket: az alig ismert falusi iparok és a falusi iparosodás vagy az utóbbi évtizedekben kiépült új ipari kör-